

Simon Malmenvall*

Ozadje, pomen in počastitev 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije

Kaj je šolski zakonik?

Splošni šolski red za nemške normalne, glavne in trivialne šole v vseh cesarskih in kraljevih dednih deželah (nem. *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbländern*) iz leta 1774 je prvi državni zakon za področje osnovnega šolstva, ki je veljal na glavnini ozemlja današnje Slovenije. V skladu z njegovim obsegom in smotrom ga je v sodobnem jeziku mogoče opredeliti kot šolski zakonik. Izid reda predstavlja prelomni dogodek na področju izobraževanja in kulture v slovenski in srednjeevropski zgodovini. Oblast pod vodstvom Marije Terezije (vladala: 1740–1780) in njenega sina Jožefa II. (vladal: 1780–1790) je v avstrijskem delu Habsburškega cesarstva začela vzpostavljati centralno voden državni šolski sistem. Uradno je vključeval vse družbene sloje in pomenil začetek obveznega in množičnega izobraževanja. Nastanek šolskega zakonika je pomembno zaznamovala razsvetljenska misel, ki je poudarjala vlogo človeškega razuma in širjenje izobrazbene ravni za okrepitev učinkovitosti in bogastva države, izboljšanje moralnega življenja in rast splošne sreče prebivalstva. Glavni namen terezijansko-jožefinske šolske reforme je bila širitev pismenosti in utrditev kulture pisane besede. Izid reda je vplival na tiskanje šolskih priročnikov in drugih knjig v deželnih (ljudskih) jezikih, s čimer je prispeval tudi k razvoju izraznih zmožnosti in večji javni veljavi slovenskega jezika.

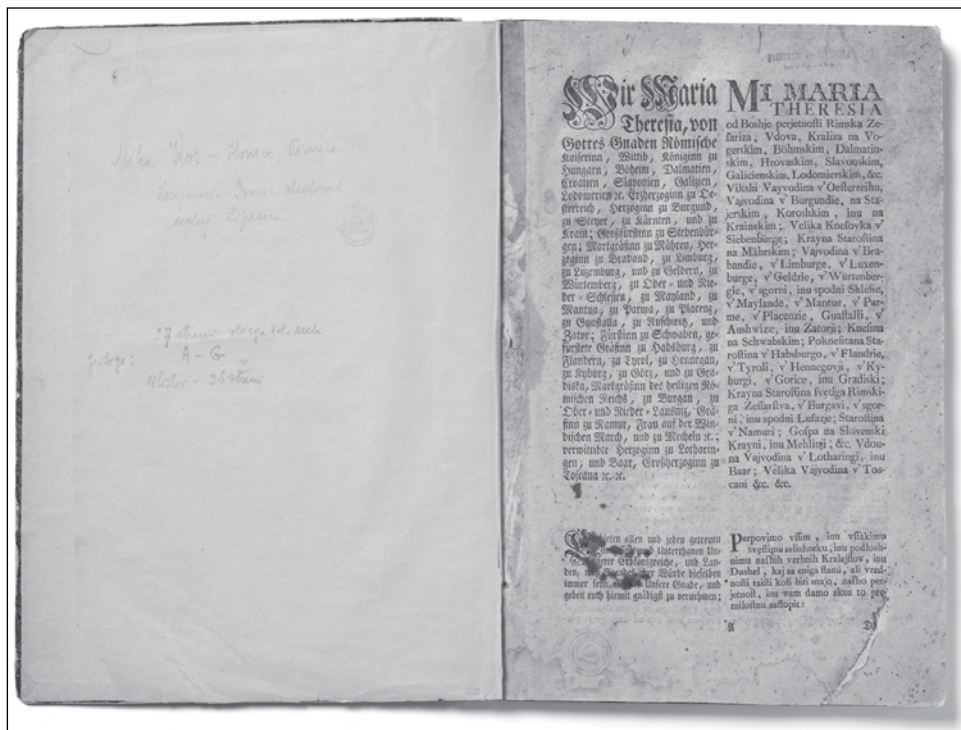
* Dr. Simon Malmenvall, kustos, Slovenski šolski muzej; docent, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, e-pošta: simon.malmenvall@solskimuzej.si / simon.malmenvall@teof.uni-lj.si.

Čemu je šolski zakonik nastal?

Proces vzpostavljanja osnovnega, obveznega in množično dostopnega izobraževanja je bil tesno prepleten s procesom oblikovanja modernih evropskih narodov in držav. Potekal je vzporedno z gospodarskimi in tehnološkimi spremembami, na katere sta vplivali industrializacija in urbanizacija. Pri vzpostavljanju sistema osnovnega šolstva je imel pomembno vlogo avguštinski kanonik Johann Ignaz von Felbiger (1724–1788), opat samostana v Žagaňu (nem. Sagan) v Šleziji na jugozahodu današnje Poljske, ki je kot minister v pruski vladi skrbel za šolsko reformo. Pruski vzorec osnovnega šolstva je bil v celinski Evropi najstarejši in je sooblikoval nastanek podobnih vzorcev v številnih državah, najmočnejše v sosednji Avstriji, kamor je Felbigerja za usmerjevalca šolske reforme povabila Marija Terezija.

Vladarica je v deželah avstrijskega dela Habsburškega cesarstva uvedla obvezno šolanje za vse otroke od šestega do dvanajstega leta starosti, neodvisno od njihovega spola, družbenega položaja in veroizpovedi. Besedilo šolskega zakonika, v slovenskem zgodovinopisju znanega kot Splošni šolski red ali po starejšem poimenovanju Splošna šolska naredba, je po večini sestavil prav omenjeni Johann Felbiger iz Šlezije, dežele z jezikovno (poljsko-nemško) in versko (katoliško-protestantsko) mešanim prebivalstvom, ki si jo je sredi 18. stoletja po vojaških zmagah nad Avstrijo priključila sosednja Prusija. Red je okvirno tri leta po izvirni nemški različici (1774/1777) izšel tudi v dvojezični nemško-slovenski obliki. Besedilo je v slovenščino prevedel grof Janez Nepomuk Edling (1751–1793), referent deželne šolske komisije za Kranjsko. Glavni namen šolskega zakonika je bila vključitev raznolikih ozemelj cesarstva v enotno državno skupnost, zagotavljal pa naj bi širitev pismenosti med vsemi sloji prebivalstva. Med pomembnejšimi razlogi za izdajo šolskega reda so bile tudi usmeritve takrat novega razsvetljskega svetovnega nazora. Vladarica je namreč verjela, da bo tradicionalna pripadnost katoliški veri in morali ob poučevanju katekizma v šolah, nadgrajena z razsvetljskima vrednotama delavnosti in vedoželjnosti, prispevala k materialnemu in moralnemu napredku države. Pomenljivo je, da se na začetku šolskega zakonika pojavlja misel o izobraževanju mladine obeh spolov kot »najpomembnejši podlagi za resnično srečo narodov«.

Čeprav je bila vladarica osebno pobožna katoličanka, je državo želela okrepiti z omejitvijo vpliva Katoliške cerkve na javno življenje. Priložnost za odločen državni poseg je ponudil dekret papeža Klemena XIV. (vladal: 1769–1774) *Dominus ac Redemptor Noster*, s katerim je leta 1773 razpustil jezuitski red na ravni celotnega katoliškega sveta. Jezuiti so bili namreč v Avstriji in drugih katoliških državah od konca 16. stoletja glavni nosilci izobraževalne in znanstvene dejavnosti, zlasti na srednješolski in visokošolski ravni. Pri tem niso oblikovali zgolj bodočih duhovnikov, temveč tudi laiške izobražence. Po ukinitvi jezuitskega reda je avstrijska država prevzela njegove številne stavbe in posesti, veliko jezuitov pa je stopilo v državne službe. S tem je bila ustvarjena podlaga, da šolstvo postane prvenstveno državna (lat. *politicum*) in v manjši meri cerkvena zadeva (lat. *eccle-*

Naslovnica nemško-slovenske različice Splošnega šolskega reda, najverjetneje 1777, (hrani SŠM, razstavna zbirka, inv. št. 1170, foto Andrej Peunik).

siasticum). Povezava med šolstvom in verskim življenjem je bila vtkana tudi v izkušnje Johanna Felbigerja. Kot izobraženi avguštinec iz versko raznolike Šlezije je poznal delovanje tamkajšnjih protestantskih mestnih in podeželskih šol, ki so bile boljše in številnejše od katoliških. Snovanja šolske reforme se je lotil tudi zato, da bi po njihovem zgledu okreplil položaj Katoliške cerkve v deželi in preprečil naraščajočo prakso, ko so katoliški starši otroke pošiljali v šole konkurenčne veroizpovedi.

Splošni šolski red je bil izdan v času upravnih, vojaških in gospodarskih reform, ki naj bi Avstrijo preoblikovale v centralizirano in učinkovito monarhijo. Praktična posledica tega prizadevanja je bilo zlasti izdajanje pisnih dokumentov, kar je zahtevalo naraščanje deleža pismenosti in vodilo k splošnemu razvoju tiska. Potreba po preoblikovanju cesarstva v nov sistem, kakor si ga je zamišljal minister za upravne reforme, grof Friedrich Wilhelm von Haugwitz (1702–1765), se je pokazala med avstrijsko nasledstveno vojno (1740–1748) in po njej. V tej vojni je namreč zmagala avstrijska nasprotnica Prusija, s čimer so se razkrile pomanjkljivosti ozemeljsko obsežne, pravno neenotne ter jezikovno in versko raznolike monarhije, ki se je raztezala od Galicije v današnji Ukrajini do Tirenskega morja v Italiji. Poenotenje države se na področju šolstva ni odražalo v popolni prevladi nemškega jezika kot glavnega sporazumevalnega sredstva večinskega prebival-

stva in politične elite. Red je na področju poučevanja in sestavljanja učbenikov dovoljeval rabo deželnih (ljudskih) jezikov, kjer bi to zagotavljalo razumljivost posredovanja učne snovi za čim večje število prebivalcev, medtem ko je enotnost zahteval na področju metod poučevanja, učnih vsebin in organizacije šol.

Kaj šolski zakonik predpisuje?

Splošni šolski red sestavlja štiriindvajset členov, v katerih je določena hierarhično razporejena sestava novega osnovnošolskega sistema. Najvišjo stopnjo tvorijo normalne šole (nem. *Normalschule*) kot na pol srednješolske ustanove v deželnih glavnih mestih, kjer se postavljajo vzorci ali norme vsem drugim šolam in kjer se izobražujejo bodoči učitelji. Vmesno stopnjo predstavljajo glavne šole (nem. *Hauptschule*) v mestih ali drugih večjih krajih, kjer poteka celoten cikel osnovnega izobraževanja. Najnižjo stopnjo tvorijo podeželske ali trivialne šole (nem. *Trivialschule*), kjer se izvaja skrajšan obseg osnovnega izobraževanja; delujejo v trških naseljih in podeželskih krajih z župnijsko cerkvijo. Nadzor nad uresničevanjem predpisov šolskega zakonika je bil zaupan šolskim komisijam na državni, deželni in okrajni ravni; posamezno komisijo so po večini sestavljali dva ali trije uradniki, največkrat ravnatelj normalne šole in predstavnik duhovščine.

Ključno določilo reda (v členu 3) zahteva, naj vse šole sledijo enotnemu načinu ali večini poučevanja (nem. *Lehrart*) in izvajajo enoten nabor predmetov (nem. *Lehrgegenstände*). Člen 5 našteva učne predmete in jih razporeja v štiri skupine: prvo skupino predstavlja verouk; druga skupina zajema branje, pisanje in aritmetiko; tretjo skupino tvorijo predmeti, ki pripravljajo na poklic ali nadaljnje izobraževanje; četrta skupina prinaša predmete za izobraževanje bodočih učiteljev. V normalni šoli so se morali poučevati predmeti iz vseh štirih skupin, medtem ko so glavne šole omogočale pripravo na nadaljnjo izobraževalno ali poklicno pot – bodisi za vpis na gimnazijo bodisi za obrtniški ali trgovski poklic. V nabor predmetov za izobraževalno ali poklicno pripravo so spadale vsebine, kot na primer nemška skladnja, osnove latinščine, zgodovina, zemljepis, naravoslovje, geometrija in stavbarstvo. Trivialne šole so medtem morale poučevati zgolj branje, pisanje, aritmetiko in verouk; tem vsebinam so bile, glede na okoliščine, dodane veščine s področja različnih obrti, lepega vedenja in moralnega življenja.

Za izpolnjevanje zahtev po enotnem načinu poučevanja je Felbiger red dopolnil s priročnikom *Metodna knjiga za učitelje v nemških šolah* (nem. *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen*), ki ga je leta 1775 izdal na Dunaju. Ta se je v naslednjih desetletjih prevajal v druge jezike Habsburškega cesarstva in pri tem ustrezno prirejal. Na tak način je šolski zakonik spodbudil nastajanje pedagoške literature in razvoj strokovnega izrazoslovja v ljudskih jezikih. Bistvena prvina Felbigerjevega nauka je metoda istočasnega poučevanja večje skupine otrok v istem prostoru (učilnici), ki jo je mogoče označiti za »metodo

skupinskega pouka« (nem. *Zusammenunterrichten*). Pedagog Felbiger je svoja načela oblikoval v skladu s takratno predstavo o idealni državi kot dobro delujočem stroju. To načelo sta podpirali še dve značilni metodi – »črkovna metoda« in »katehetska metoda«. Prva metoda je zajemala začetno črko besede ali stavka, ki jo je učitelj napisal na tablo, medtem ko je besedo ali stavek ponavljal ustno, s čimer je želel pri učencih doseči zbranost in hitro pomnjenje. Druga metoda je zajemala učiteljevo zastavljanje vprašanj o določeni tematiki, glede na vzročno-posledično povezavo, s čimer je preverjal učenčevo razumevanje določene snovi. Učenci so bili po Felbigerjevem navodilu razdeljeni v skupine, glede na hitrost ali nadarjenost pri osvajanju znanja, ne v skladu s starostjo ali spolom. Trud in uspeh vsakega učenca je moral biti zabeležen v spričevalu oziroma »katalogu pri-dnosti«. Za tiste, ki so se izkazali z najboljšim učnim uspehom in obnašanjem, so bile predvidene nagrade, običajno v knjižni obliki.

Kako se je šolski zakonik uresničeval?

Ker Splošni šolski red ni predvideval enotnega financiranja šolske mreže, je bilo prav to področje najbolj žgoč vidik obravnavane reforme. K financiranju šolske mreže ni spadalo zgolj plačevanje učiteljev, temveč tudi gradnja in vzdrževanje šolskih stavb, to je prostorov za izvajanje pouka in bivanje učitelja ali njegove družine. Za financiranje podeželskih šol naj bi skrbeli krajevni oblastni organi, na primer občine ali zemljiška gospostva. Prispevke za pokrivanje učiteljskih plač in šolskih pripomočkov ter vzdrževanje stavb so morale dajati tudi družine šolajočih se otrok, a številne zaradi slabih materialnih razmer tega niso zmogle. Neurejeno financiranje, ki je pomenilo nizke ali neredne dohodke, je zlasti učitelje na podeželju sililo v iskanje dodatnega zaslužka – največkrat so opravljali delo cerkovnika, neredko tudi krčmarja ali godca. Opravljanje zadnjih dveh poklicev je šolski zakonik izrecno prepovedoval, saj naj bi zmanjševala ugled učiteljev v družbi. Na pogost pojav, da so bili učitelji tudi cerkovniki, je odločilno vplivalo dejstvo, da je pouk na podeželju velikokrat potekal v župniščih ali drugih cerkvenih poslopih, pri čemer so bili cerkovniki (poleg duhovnikov) edini pisмени prebivalci marsikaterega kraja.

Resne težave pri izvajanju šolske reforme ni predstavljalo zgolj nedorečeno financiranje, temveč tudi obisk pouka, ki je bil odvisen tako od razpoložljivega učiteljskega kadra in šolskih prostorov kakor tudi od stopnje ozaveščenosti staršev o smiselnosti šolanja otrok. Še več, red ni predvideval kazni za starše, ki svojih otrok niso pošiljali v šolo. V večini krajev otroci v šolo niso hodili skozi celotno koledarsko leto, saj so v toplejših mesecih sodelovali pri kmečkih opravilih. Ob koncu 18. stoletja je glavnina učencev obiskovala pouk le tri do štiri mesece na leto. Razmeroma nizek je bil tudi delež vseh šoloobveznih otrok, ki so v tem obdobju kadarkoli obiskovali pouk – teh je bila največ tretjina.

Kako je šolski zakonik vplival na slovenski jezik?

Eden od učinkov Splošnega šolskega reda se je odrazil pri razvoju pedagoške literature v ljudskih jezikih. Šolski zakonik je bil že približno tri leta po razglasitvi preveden v slovenščino in objavljen v nemško-slovenski izdaji (1777). Vredno je omeniti, da je bila Felbigerjeva *Metodna knjiga* (1775) v naslednjih desetletjih predelovana in prevajana v druge jezike Habsburškega cesarstva; dve leti po prvi izdaji se je pojavil njen povzetek z vzporednim nemško-slovenskim besedilom (*Sern ali vonusetek teh metodneh buqvi*, 1777). Prisotnost slovenščine pri osnovnošolskem pouku je zaradi praktičnih potreb vodila k sestavljanju učbenikov in drugih priročnikov v omenjenem jeziku. S tem je posledično pripomogla k razvoju izraznosti in postopni krepitvi položaja slovenščine v javnem življenju. Oblikovalci modernega slovenskega naroda so v 19. stoletju v marsičem izhajali prav iz prvih korakov jezikovnega "opolnomočenja", ki jih je spodbudil terezijansko-jožefinski poseg na področje šolstva.

Med najbolj zastopanimi in s širjenjem osnovne izobrazbe povezanimi priročniki je primerno omeniti najstarejšo nemško-slovensko čitanko *Vadenje sa brati* (1796), ki je bila namenjena predvsem učencem podeželskih šol. Njena glavna značilnost so poučne zgodbe za krepitev osebnega moralnega čuta in družbeno zglednega življenja. Po nemški predlogi je delo uredil Blaž Kumerdej (1738–1805), jezikoslovec in pravnik, ravnatelj normalne šole v Ljubljani, eden od osrednjih predstavnikov razsvetljskega izobraženstva na Kranjskem. V podoben kontekst je mogoče uvrstiti prvi obsežnejši katekizem za mladino na Slovenskem (*Ta velki catekismus*, 1779), ki ga je sestavil ljubljanski stolni kanonik Jurij Japelj (1744–1807), znan tudi kot urednik prvega slovenskega katoliškega prevoda (1784–1804) celotnega Svetega pisma. Potrebe začetka množičnega izobraževanja so prav tako spodbudile izid prvega učbenika matematike v slovenščini *Knjižice za računanje* (*Bukuvze sa rajtengo*, 1781). Pripravil ga je Marko Pohlin (1735–1801), član reda bosonogih avguštincev, duhovnik in jezikoslovec, med drugim avtor prve slovenske slovnice (*Kraynska grammatika*, 1768) v nemškem jeziku. Glavna značilnost Pohlinovega učbenika za matematiko je bogat nabor primerov iz vsakdanjega življenja, ki vključuje takratne merske enote. Za eno od najbolj priljubljenih del 18. stoletja velja zbirka zabavnih in poučnih zgodb *Knjižica za pomoč kmečkim ljudem* (nem. *Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute*, 1788). Njen avtor je pruski pisatelj in pedagog Rudolph Becker (1752–1822), predstavnik luteransko-konservativne struje nemškega razsvetljenstva. Namenjena je bila zlasti podeželski mladini, ki jo je z besedo in sliko opozarjala pred nevarnostmi pri delu, posredovala osnove poljedelstva in medicine ter spodbujala marljivo in pobožno življenje. Natisnjena je bila v okrog pol milijona izvodih in prevedena v različne jezike. Za slovenski prevod je poskrbel omenjeni Marko Pohlin.

Kaj je šolski zakonik vzpostavil?

Terezijansko-jožefinski šolski red ni ostal dolgo v veljavi. Leta 1806 je bil pod cesarjem Francem II. (vladal: 1792–1806) sprejet nov šolski zakonik, ki je dobil uradni naslov *Politična ustava nemških šol v cesarsko-kraljevih nemških dednih deželah* (nem. *Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k.k. deutschen Erbstaaten*). Nov zakonik se je odpovedal državni pristojnosti nad šolstvom in jo znova zaupal Katoliški cerkvi, ki je odtlej imela nalogo, da tako za državne kakor tudi lastne potrebe nastajajočo šolsko mrežo razširi. Šolski red iz leta 1774 je kljub nepopolni uresničitvi prinesel korenite in dolgoročne spremembe na področju izobraževanja v srednji Evropi. Predvsem je vzpostavil javni prostor, v katerem je država postala trajno navzoča med vsemi sloji prebivalstva. Prispeval je k utrditvi nekaterih načel, ki v družbenem življenju veljajo še danes: šolstvo kot državna skrb, zavest o nujni dostopnosti temeljnega nabora znanja za vse otroke, pomen skupinskega poučevanja in upoštevanje moralnega oblikovanja učencev.

Kakšna je bila zasnova jubilejne razstave?

Slovenski šolski muzej, osrednja ustanova, ki se v Sloveniji posveča proučevanju in predstavljanju zgodovine izobraževanja, je 250. obletnico izida šolskega zakonika Marije Terezije počastila z vrsto dogodkov in objav. Po svoji usmeritvi k najširšim plastem javnosti je najprej vredno omeniti razstavo in razstavni katalog z naslovom *250 let obveznega šolstva na Slovenskem: opismenjevanje in kultura v poznem 18. stoletju* (ang. *250 Years of Compulsory Schooling on Slovenian Territory: Literacy and Culture in the Late Eighteenth Century*). Razstavo si je bilo mogoče ogledati od 19. aprila do 21. junija 2024 na Jakopičevem sprehajališču v ljubljanskem parku Tivoli, uradno odprtje in vodstvo po razstavi pa je potekalo 7. maja.

Na osemdesetih razstavnih panojih so bile predstavljene ključne značilnosti s področja izobraževanja in kulture v poznem 18. stoletju na slovenskem ozemlju in v soseščini. Razstava je bila razdeljena na osem tematskih sklopov z dodanim zaključkom: Splošna šolska obveznost, Šolska reforma v praksi, Način poučevanja, Nadgradnja baročnega knjižnega izročila, Jezik in slovnice, Vzgoja za moralno življenje, Priročniki za šolsko in splošno rabo, Naravoslovne in humanistične znanosti, Kratkotrajnost in daljnosežnost šolske reforme. Razstavo so sestavljale slikovne reprodukcije pomenljivih izsekov iz Splošnega šolskega reda, učbenikov, priročnikov, arhivskih dokumentov, grafičnih del in predmetov, povezanih z izobraževanjem. Gradivo je bilo prevzeto iz knjižnice in zbirk Slovenskega šolskega muzeja, grafičnega kabineta Narodnega muzeja Slovenije, antikvarnih tiskov Narodne in univerzitetne knjižnice ter javnoupornih spisov Arhiva Republike Slovenije.

Pogled na del panojev ob odprtju razstave 250 let obveznega šolstva na Slovenskem: opismenjevanje in kultura v poznem 18. stoletju na Jakopičevem sprehajališču ljubljanskega parka Tivoli, 7. maja 2024 (hrani SŠM, fototeka, foto Andrej Peunik).

Razstava 250 let obveznega šolstva na Slovenskem: opismenjevanje in kultura v poznem 18. stoletju v Tivoliju na Jakopičevem sprehajališču, 7. maja 2024 (hrani SŠM, fototeka, foto Andrej Peunik).

Razstavni panoji so bili oštevilčeni po vrstnem redu in spominjali na branje knjige, s čimer so želeli pokazati na kulturo pisane besede, ki je bila v obravnavanem zgodovinskem obdobju nadvse cenjena. Čeprav so bile slikovne podobe osrednje prvine vseh panojev, so jih nadgrajevala pojasnila v besedilih. Takšna zasnova je imela trojen namen: z zunanjo privlačno obliko pritegniti pozornost obiskovalcev, z besedilnimi sporočili v razsvetljenem duhu razširiti njihovo dosedanje znanje, z odlomki iz knjig in podobnih del pa omogočiti njihovo vživetje v izrazni svet stare slovenščine in drugih jezikov. Dvojezičnost vseh pojasnjevalnih besedil na panojih – posredovana so bila v slovenščini in angleščini – je medtem poskrbela, da je bila vsebina, umeščena v javni prostor, dostopna tudi obiskovalcem iz tujine, ki množično prihajajo v središče Ljubljane.

Razstava je nastala v partnerstvu Slovenskega šolskega muzeja in zavoda Turizem Ljubljana s finančno podporo Ministrstva za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije. Razstavo je kot avtor pripravil Simon Malmenvall. Za oblikovanje so poskrbeli Irena Gubanc, Teja Jalovec in Matjaž Kavar, lektoriranje slovenskih besedil je opravila Marjeta Žebovec, prevod v angleščino in lektoriranje angleških besedil pa je zagotovila Alenka Ropret. Junija 2024 je Simon Malmenvall v založništvu Slovenskega šolskega muzeja izdal istoimenski slovensko-angleški katalog o razstavi z uvodno zgodovinsko študijo v skupnem obsegu 94 strani.

Kaj je obravnaval znanstveni simpozij?

V sodelovanju s Slovensko matico in Slovenskim društvom za preučevanje 18. stoletja je Slovenski šolski muzej organiziral Znanstveni simpozij ob 250-letnici Splošnega šolskega reda Marije Terezije, na katerem je bilo predstavljenih deset prispevkov. Nastopajoči z različnih slovenskih izobraževalnih, znanstvenih in kulturnih ustanov so odstrli idejni, politični, pedagoški, etnološki in jezikovni kontekst časa, ko je izšel omenjeni šolski zakonik. Simpozij je potekal 22. maja 2024 v dvorani Slovenske matice v Ljubljani.

Na začetku simpozija je nastopajoče in poslušalce nagovorila Janja Zupančič, državna sekretarka na Ministrstvu za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije. Poudarila je, da se je v četrto tisočletje na področju vzgoje in izobraževanja veliko spremenilo, osnovna načela pa ostajajo enaka. »Od uvedbe istočasnega poučevanja večje skupine otrok v istem prostoru so se metode poučevanja in pedagoški pristopi razvili od strogega frontalnega pouka k bolj inkluzivnim in interaktivnim metodam, ki pri mladih spodbujajo in razvijajo kritično mišljenje, ustvarjalnost, sodelovanje in reševanje problemov. Ko povežemo pretekle izkušnje s sedanjo prakso in pogled usmerimo v prihodnost, črpajmo navdih iz vseh obdobj. Današnji izobraževalni sistem se sooča z novimi izzivi, a osnovna načela, kot so vključenost, enakost in izobraževanje za vse, ostajajo enaka.« V uvodu znanstvenega simpozija so navzoče nagovorili tudi direktor Slovenskega šolskega muzeja Stane Okoliš, predsednik Slovenske Matice Aleš Gabrič in predsednik Slovenskega društva za preučevanje 18. stoletja Marko Kambič.

Simpozij je bil razdeljen na tri tematske sklope: Politični in idejni tokovi ob nastanku Splošnega šolskega reda, ki ga je povezoval Aleš Gabrič, Začetki elementarnega šolstva na Slovenskem, ki ga je povezoval Simon Malmenvall, in Trajne sledi terezijanske šolske reforme, ki ga je moderiral Marko Kambič. Po vsakem tematskem sklopu je sledila razprava s sodelovanjem poslušalcev. Prvi sklop so oblikovali: Edvard Protner, redni profesor na Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (Lik učitelja v času institucionalizacije izobraževanja učiteljev na Slovenskem), Tadej Vidmar, redni profesor na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Koncept in cilji vzgoje v Splošnem šolskem redu), Simon Malmenvall, kustos v Slovenskem šolskem muzeju in docent na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani (Avstrijski Splošni šolski red in vzpostavljane sistemov osnovnega šolstva v Evropi od sredine 18. do sredine 19. stoletja). V drugem sklopu so nastopili: Andreja Legan Ravnikar, višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in docentka na Podiplomski šoli Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (Oblikovanje slovenskega pedagoškega izrazja v prevodu Splošnega šolskega reda Janeza Nepomuka Edlinga), Stane Okoliš, muzejski svetovalec in direktor Slovenskega šolskega muzeja (Ustanovitev normalke v Ljubljani in širjenje javne osnovnošolske mreže na Kranjskem), in Monika Deželak Trojar, znanstvena sodelavka na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (Od jezuitskega do državnega monopola v šolstvu na Slovenskem (s poudarkom na Ljubljani)). Tretji sklop so pokrili: Matej Hriberšek, izredni profesor na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Pouk klasičnih jezikov v času Splošnega šolskega reda), Luka Vidmar, višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (Ustanovitev Licejske knjižnice v Ljubljani: 1774 ali 1791?), Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svetnica v Slovenskem šolskem muzeju, in Klara Marija Keršič, sodelavka v službi za projekte v Slovenskem šolskem muzeju ('Ko je šola začela': pogled v način življenja otrok v obdobju Splošnega šolskega reda), ter Aleš Gabrič, znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino in izredni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani (Šolske reforme in pismenost na Slovenskem od terezijanskih časov). Izvlečki simpozijских prispevkov so bili v založništvu Slovenskega šolskega muzeja objavljeni v knjižici, ki jo je uredil in s spremno besedo obogatil Simon Malmenvall. Simpozijški prispevki so bili kot znanstveni članki objavljeni v prvem zvezku oziroma tematski številki revije Šolska kronika za leto 2024.

Kako je potekal kulturni dogodek?

Po končanem simpoziju je istega dne v Slovenskem šolskem muzeju potekal večerni kulturni dogodek z naslovom Ko je šola začela. Namen dogodka je bil širši javnosti predstaviti pomen šolskega zakonika za konec 18. stoletja in

Igralka Sara Gorše v vlogi Marije Terezije na večernem kulturnem dogodku v Slovenskem šolskem muzeju, 22. maja 2024 (hrani SŠM, fototeka, foto Andrej Peunik).

Pogovor z restavratorkama muzejskega izvoda Splošnega šolskega reda, Lucijo Planinc in mag. Blanko Avguštin Florjanovič na večernem kulturnem dogodku v Slovenskem šolskem muzeju, 22. maja 2024 (hrani SŠM, fototeka, foto Andrej Peunik).

Simon Malmenvall, nosilec dejavnosti ob počastitvi 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije, na večernem kulturnem dogodku v Slovenskem šolskem muzeju, 22. maja 2024 (hrani SŠM, fototeka, foto Andrej Peunik).

njegov odmev v sodobnosti. Ob pomembnem jubileju je obiskovalce v stari slovenščini nagovorila Marija Terezija, katere vlogo je s pomočjo zgodovinskega kostuma posredovala igralka Sara Gorše. Slovenski šolski muzej je postavil na ogled poseben muzejski predmet, ki je bil restavriran prav za potrebe 250. obletnice izida šolskega zakonika, to je nemško-slovenski izvod Splošnega šolskega reda, nastalega najverjetneje leta 1777, ki ga hrani knjižnica omenjene ustanove. V izvod šolskega zakonika sta posegli Blanka Avguštin Florjanovič in Lucija Planinc, restavratorki in konservatorki v Arhivu Republike Slovenije. Na dogodku sta osvetlili svoje delo in sodelovali v pogovoru, ki ga je vodila Klara Marija Keršič. Blanka Avguštin Florjanovič je izpostavila, da jo, ko prejme knjigo v roke, zanimajo zlasti njena struktura, materiali, način vezave in razmišljanje o ljudeh, ki so knjigo ne le napisali, temveč tudi izdelali. »Na knjigi kot tridimenzionalnem objektu lahko vidimo veliko več kot le zapisano besedo. Lahko vidimo kulturo naroda, rokodelske spretnosti in takraten razvoj.« Na vezavi Splošnega šolskega reda je restavratorka opazila določene posege iz vmesnih obdobj. V jubilejnem letu je bila v omenjenem arhivu izdelana tudi maketa oziroma kopija, ki je odtlej vključena v stalno razstavo Slovenskega šolskega muzeja »Šola je zakon!«.

Simon Malmenvall, nosilec dejavnosti ob počastitvi 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije, je v nadaljnjem krajšem predavanju predstavil zgodovinski kontekst Splošnega šolskega reda. Poudaril je prelomnost zakonika

za takratni čas in prikazal njegove posledice, ki se kažejo vse do sedanjih dni: šolstvo kot državna skrb, dostopnost osnovnega nabora znanja za vse otroke, skupinsko poučevanje in upoštevanje moralnega oblikovanja učencev. Večerno prireditve je zaokrožila kustosinja Marjetka Balkovec Debevec s predstavitev obdobja razsvetljenega absolutizma in takratnega življenja otrok na stalni razstavi »Šola je zakon!«, ki je v Slovenskem šolskem muzeju na ogled od marca 2022. Kulturni dogodek se je zaključil z manjšo pogostitvijo in druženjem.

Še druge oblike počastitve?

Slovenski šolski muzej se je 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije spomnil tudi 15. junija v sklopu Poletne muzejske noči, tradicionalne večerne prireditve muzejev v Sloveniji, ki z brezplačnimi ogledi in dogodki javnost ozavešča o družbenem pomenu kulturne dediščine in muzejskega dela. V knjižnici omenjene ustanove je bil postavljen na ogled restavrirani nemško-slovenski izvod Splošnega šolskega reda, najverjetneje nastal leta 1777.

Na dan obletnice izida šolskega zakonika, to je 6. decembra, se je v Slovenskem šolskem muzeju odvil zaključni jubilejni dogodek. Na vrsto je prišla predstavitev tematske številke revije Šolska kronika za leto 2024, ki jo izdaja omenjeni muzej, v kateri so bili objavljeni znanstveni članki na podlagi nastopov z majskega simpozija. Skupaj s tem je bil predstavljen celovit in komentiran prevod Splošnega šolskega reda v sodobno slovenščino. Izvirno nemško besedilo je ob primerjavi skoraj sočasno nastale slovenske različice prevedel germanist in zgodovinar Matic Batič, znanstveni sodelavec na Študijskem centru za narodno spravo. Prevod so strokovno pregledali prej omenjeni nastopajoči na simpoziju: Stane Okoliš, Andreja Legan Ravnikar in Tadej Vidmar. Kot urednik je prevajalsko delo usklajeval in z opombami nadgradil Simon Malmenvall.

Vsebine o razstavi, simpoziju in spremljajočih dejavnostih na ozadju 250. obletnice izida Splošnega šolskega reda so dosegle velik medijski odmev, ki ga je usklajevala Andreja Cigale, strokovna sodelavka za odnose z javnostmi v Slovenskem šolskem muzeju. Posredovane so bile skozi šestnajst strokovnih in poljudnih objav (radijske oddaje, televizijski prispevki, besedila v tiskanih publikacijah in na spletnih portalih) v vodilnih medijih v Sloveniji (npr. Radiotelevizija Slovenija, Delo, Slovenska tiskovna agencija, Družina). Poseben sklop medijskih objav (reportaže, intervjuji, informativni prispevki) je predstavljalo tematsko spletno mesto na Multimedijem centru (MMC) Radiotelevizije Slovenija. Za pregledno obveščanje različnih plasti javnosti in promocijo opravljenega dela je bila na spletnem portalu Slovenskega šolskega muzeja ustvarjena podstran, posvečena 250. obletnici izida šolskega zakonika. Prav tako so bile na spletni strani muzeja in na družbenem omrežju Facebook redno objavljane zgodovinske zanimivosti ter novice in poročila o dogodkih, povezanih z jubilejem. Informacije o razstavi v ljubljanskem parku Tivoli so bile objavljene na spletnem portalu zavoda Turizem Ljubljana in uradnem slovenskem turističnem spletnem portalu I Feel Slovenia.

Na dogodke, ki jih je v sklopu obletnice organiziral Slovenski šolski muzej, so nosilci javnih funkcij in različni deležniki s področja izobraževanja, znanosti in kulture prejeli osebna vabila v elektronski in tiskani obliki. Navedena ustanova je tematiko 250. obletnice izida Splošnega šolskega reda predstavila tudi s priložnostnim panojem na razstavi pred Slovenskim etnografskim muzejem z naslovom Muzeji za izobraževanje in raziskovanje, ki je potekala od 17. maja do 9. septembra pod okriljem Mednarodnega muzejskega sveta (ICOM).

Viri in literatura

- Burson, Jeffrey D.; Lehner, Ulrich L.: *Enlightenment and Catholicism in Europe: A Transnational History*, Notre Dame, IN: Notre Dame Press, 2016.
- Cvrček, Tomáš: *Schooling Under Control: The Origins of Public Education in Imperial Austria 1769–1869*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2020.
- Engelbrecht, Helmut: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*, zv. 3: *Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*, Dunaj: ÖBV, 1984.
- Horn Melton, James Van: *Absolutism and the Eighteenth-Century Origins of Compulsory Schooling in Prussia and Austria*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Im Hof, Ulrich: *Evropa v času razsvetljenstva* (prev. Edo Fičor), Ljubljana: *Cf, 2005.
- Kley, Dale K. Van: *Reform Catholicism and the International Suppression of the Jesuits in Enlightenment Europe*, Yale: Yale University Press, 2018.
- Krömer, Ulrich: *Johann Ignaz von Felbiger. Leben und Werk*, Freiburg: Herder, 1966.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008.
- Stollberg-Rilinger, Barbara: *Maria Theresia. Die Kaiserin in ihre Zeit. Eine Biographie*, München: C. H. Beck, 2017.
- Viehhauser, Martin: »Das Schulwesen aber ist und bleibet allezeit ein politicum«: The Felbiger General School Ordinance and School Reform in the Eighteenth-Century Habsburg Monarchy, *School Acts and the Rise of Mass Schooling: Education Policy in the Long Nineteenth Century* (ur. Johannes Westberg, Lukas Boser, Ingrid Brühwiller), London: Palgrave Macmillan, 2019, str. 17–40.